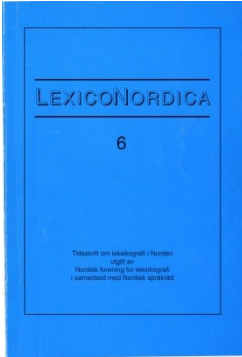

LexicoNordica

Forfatter:	Sölve Ohlander	
Anmeldt værk:	Anne-Line Graedler og Stig Johansson. 1997. <i>Anglismeordboka. Engelske lånord i norsk</i> . Oslo: Universitetsforlaget.	
Kilde:	LexicoNordica 6, 1999, s. 193-205	
URL:	http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/lexn/issue/archive	

© LexicoNordica og forfatterne

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre LexicoNordica (1-16) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Sölve Ohlander

Anne-Line Graedler & Stig Johansson: *Anglismeordboka. Engelske lånord i norsk*. 1997. Oslo: Universitetsforlaget.

I maj 1999 kunde man i Sverige stöta på stora reklamaffischer som gjorde aggressiv reklam för en välkänd konfektsort. Bortsett från den medvetet osympatiska, närmast hånfulla tonen – en reklamgimmick i sig – var ordalydelsen (i flera varianter) i sig uppseendeväckande: inte ett svenskt ord, enbart engelska. Exemplet kan betraktas som den senaste och brutalaste påminnelsen om engelskans framfart, i svenskan liksom i många andra språk. Det är här inte fråga om påverkan på svenskan, utan om ersättning eller utplåning i den aktuella kontexten. Valet av engelska är naturligtvis helt avsiktligt: icke engelskkunniga är en ointressant grupp. Engelska lånord, inklusive hela fraser är vi sedan länge vana vid, dock inte en total och oprovocerad språkväxling som sträcker sig över flera meningar. Än så länge är detta relativt ovanligt i svensk massreklam, men för många kan ett sådant exempel bli den slutgiltiga bekräftelsen på vad de länge trott sig veta, dvs. att engelskan håller på att ta över – lånorden var bara början. Att detta i så fall inte bara är en språklig fråga är givet.¹

Påverkan från ett språk på ett annat i form av nya lånord är för de flesta språkbrukare det kanske mest påtagliga tecknet på att språkhistorien inte tillhör det förflutna utan är oavslutad, liksom att den inte heller alltid sker gradvis och omärkligt. Vokabulärförändring genom språkkontakt blir på så vis också ett tydligt bevis, inte bara för lingvister, på dominansförhållanden mellan olika språk, i sin tur beroende på dominansförhållanden mellan olika kulturer i vid mening, dvs. även politiskt, ekonomiskt, teknologiskt och vetenskapligt. I dagens värld är engelskans ställning unik, så även i ett historiskt perspektiv.²

¹ Jfr Davidsen-Nielsen (1999:353), som framhåller den sociala och politiska dimensionen i en alltför långtgående engelsk påverkan på danskan: "The use of English deepens a divide between the well educated and the less well educated, and it prevents one fifth of all Danes from keeping properly abreast in those areas of public life where English influence makes itself felt." Resonemanget är lika giltigt för t.ex. norska och svenska.

² Om engelskan som världsspråk, se t.ex. Crystal (1995:106f.), Svartvik (1999:2f.).

Alla språk lånar ord och ordbetydelser från andra språk. Men alla språk lånar inte ut lika många ord.³ Både som låntagare och långivare intar engelskan en särställning, dels genom sin välkända benägenhet att kontinuerligt och hämningslöst inlemma främmande element i sitt ordförråd, dels genom sin "beredvillighet" att under de senaste hundra åren, i accelererande takt, betala av sin historiska skuld genom att frikostigt ställa sitt eget, till stor del hoplånade ordförråd till andra språks förfogande. För såväl engelskan som de låntagande språken är verksamheten officiellt kostnadsfri, även om det bland låntagarspråken ofta diskuteras om det i själva verket kanske ändå, i det långa loppet, finns ett högt, ännu ej synligt pris att betala. Vilka är de långsiktiga riskerna med ett alltför öppet förhållningssätt till den strida strömmen av engelska lånord, för stora språk som t.ex. tyska och franska, liksom för mindre språk som t.ex. de nordiska? Det är bl.a. i detta sammanhang som *Anglismeordboka* är av givet intresse.

Det är väl känt att olika språksamfund intagit olika attityder till lånord i allmänhet och – på senare tid – engelska lånord i synnerhet. Den ytterligt restriktiva isländska inställningen skiljer sig härvidlag, som alla vet, markant från den danska, svenska och norska, vilket *Anglismeordboka* i sig är ett tydligt tecken på. Författarna nämner bara i förbifarten (s. 9, 26) – utan att öppna ta ställning – den mångåriga debatt och den "bekymring på vegne av norsk språk" (s. 9) som frågan om det engelska inflytandet givit upphov till i Norge. Denna neutrala inställning yttrar sig också på följande sätt (s. 27): "I *Anglismeordboka* har vi ikke gitt anbefalinger om hvilke ord som bør eller ikke bør brukes på norsk." Detta ligger helt i linje med att "ordboka er mer deskriptiv enn preskriptiv, det vil si at den beskriver faktisk forekommende språkbruk, uten å si så mye om hva som anses som korrekt eller gal språkbruk" (s. 3). Denna grundinställning, självklar bland lingvister de senaste hundra åren, ger som bekant ofta upphov till konflikter med språkintresserade lekmän, som i regel vill ha raka besked, inte om vad som är utan om vad som borde vara. Språkriktighetsfrågor är givetvis inte utan berättigande, men då i ett annat, mer övergripande sociolingvistiskt sammanhang inriktat på språkpolitiska frågor. Att anlägga ett sådant perspektiv är dock inte syftet med *Anglismeordboka*: "Siktemålet...er på den ene siden å dokumentere og gi et bilde av den innflytelsen engelsk har på det norske ordfor-

³ Ljungstedt (1899:139) noterar, apropå termen "lånord" att "denna skuldsättning är...ytterligt bekväm, emedan dessa lån aldrig behöfva återgäldas". Detta har inneburit att inlåning av ord "mången gång företagits lika lättsinnigt som onödigt"; emellertid har den "minst lika ofta varit nödvändig..."

rådet....På den andre siden er hensikten at boka skal kunne brukes som en praktisk fremmedordbok for denne spesielle gruppen lånord" (s. 3).

Graedler & Johansson anger følgende motivering for en ordbok med enbart engelska lånord (s. 3): "ikke bare er lån fra engelsk totalt dominerende blant nyere lånord; samlet representerer de også en del spesielle problemer når det gjelder tilpasningen til norsk, for eksempel i forbindelse med uttale og bøyning." Dessa båda faktorer – kvantitativa och kvalitativa – skulle kunna gälla som generell förklaring till den debatt som på olika håll uppstått om engelskans påverkan på många av världens språk. En svensk läsare känner väl igen sig.

Trots sina drygt 400 sidor kan *Anglismeordboka* inte göra anspråk på att vara en uttömmande redovisning av engelska lån i norskan.: "I dag er omfanget av engelske ord som brukes i norske tekster så stort at det neppe er mulig å sette opp en komplett liste, og antallet øker stadig" (s. 8). Ordboken omfattar "ca. 4000 oppslag, og dette utgjør bare et utvalg av det materialet som er samlet inn og registrert" (s. 9).⁴ Urvalet har sin primära utgångspunkt i en omfattande databas bestående av "ca. 19 000 belegg" (s. 28) från slutet av 1980-talet och början av 1990-talet, huvudsakligen hämtade från tidningar och tidskrifter. Dessutom har kompletterande material från vissa andra källor kommit till användning (s. 29). Källmaterialets karaktär kan, som författarna också påpekar (s. 10), medföra att somliga ämnesområden, "som sport og populærmusikk", kan förefalla överrepresenterade.⁵ En annan fråga gäller begränsningen till nästan uteslutande skriftligt material.

I sin bok *Skinheads, hackers & lama ankor* (1988) – som märkligt nog saknas i den annars välmatade referenslistan till *Anglismeordboka* – skriver Magnus Ljung (s. 57):

Den allra intressantaste undersökningen av inlåningen från engelskan skulle vara en studie av normalt svenskt talspråk. I talspråket är man naturligare än i skriften, där man ofta är mera försiktig i valet av ord och konstruktioner. Hittills har dock ingen velat satsa på en sådan undersökning, något som är lätt att förstå om man betänker vad en dylik studie kräver.⁶

⁴ Som jämförelse kan nämnas att Bo Selténs *Ny svengelsk ordbok* (1993) innehåller 2093 uppslagsord (s. 21).

⁵ Detta gäller även svenskan enligt Seltén (1993:19, 22). Jfr även Ljung (1988:-99f.). Med utgångspunkt i undersökt dagspressmaterial konstaterar Chrystal (1988:173) för svenskans del att "endast de allra närmaste sfärerna kring familjelivet, religion, natur och väder [tycks] vara i stort sett oberörda av engelskans inflytande."

⁶ Ljungs egen undersökning är huvudsakligen baserad på skriftligt källmaterial, främst tidningstext, men med vissa exempel även från radio och TV. Chrystal (1988) och Seltén (1993) är båda baserade enbart på tidningstext.

Det är lätt att hålla med om att en studie av ett representativt talspråksmaterial säkerligen skulle ge en delvis annan bild än skriftspråksbaserade undersökningar. Detta gäller även *Anglismeordboka*, som dock bland sitt källmaterial faktiskt nämner "enkelte eksempler fra radio og tv" (s. 28). Under uppslagsordet *point* ges tre exempel på ordets mer "allmänna" betydelse, varav två är hämtade från radio/TV ("Kom til *pointet*!", "det er det som er *pointet*"; det tredje exemplet har också typisk talspråkskaraktär ("Du har et *point* der"). Härav kan man möjligen sluta sig till att *point* mer hör hemma i det informella talspråket än i skriftspråket, dvs. att det inte ännu är lika väl etablerat som många andra lån. Frågan kunde varit värd en kortare diskussion i ordbokens läsvärda Innledning.

Trots de av Ljung (1988:57f.) påtalade svårigheterna att ställa samman en representativ talspråkskorpus borde det inte vara omöjligt att t.ex. genom inspelningar av informella talsituationer i radio och TV åstadkomma förutsättningar för att studera det engelska inflytandet i mer spontan, muntlig kommunikation.⁷ Möjligen skulle även en undersökning baserad på e-postmaterial – i den mån man kunde få tag på det – kunna vara givande, med tanke på e-postens ofta påpekade funktion som ett slags mellanting mellan tal och skrift. I än högre grad gäller detta "chatgrupper" på internet.

Å andra sidan kan man hävda att skriftliga källor, just genom skriftspråkets mer kontrollerade karaktär, kan ge en säkrare uppfattning om engelskans mer permanenta påverkan på ett annat språk, t.ex. norska eller svenska. I *Anglismeordboka* är syftet just att fokusera "ord och uttrykk som forekommer og brukes i moderne norsk dagligspråk" (s. 10), snarare än att också spegla mer tillfälliga lån. I detta syfte har man tillämpat representativitetsprincipen att ett ord eller uttryck måste förekomma "i minst to ulike tekster av forskjellige forfattere" (s. 10). Principen förefaller rimlig, som ett försök till säkerställande av att ett ord eller uttryck är någorlunda väl etablerat i norskan – åtminstone bland vissa språkbrukare, i vissa kontexter. Ett indicium på (grad av) integrering kan vara om det engelska ordet/uttrycket inpassas i sin kontext utan någon särskild markör, t.ex. citattecken eller fraser i stil med "som det brukar heta på engelska". Någon diskussion om detta finns dock inte i ordbokens Innledning.⁸ Däremot förekommer det inte

⁷ Engelskan är rikt begåvad med avseende på talspråkskorpusar; se t.ex. Ohlander (1996:264).

⁸ Jfr Chrystal (1988:16f.), som diskuterar "citator" i samband med grad av integrering. Seltén (1993:7) anser inte att det finns "[n]ågon klar gräns mellan...s.k. citator och andra mer eller mindre anpassade lånord".

sällan exempel i *Anglismeordboka* där det engelska ordet står inom citattecken: "å installere utstyr som forvrenger eller '*scrambler*' signalene..." (*scramble* v), "'*Screening*' av alkoholbelastning blant bilførere" (*screening* subst.).

En svårighet i detta sammanhang är att "övergangen mellom lånord og kodeveksling er glidende" (s. 24). Det ovannämnda kravet på minst två förekomster eliminerar knappast denna svårighet. Det förefaller som om Graedler & Johansson bestämt sig för att inte försöka använda distinktionen lånord–"kodeveksling" som tänkbar urvalsprincip, säkerligen klokt.⁹ Således finns ett längre uttryck som *If you can't beat them, join them* inkluderat i *Anglismeordboka*, trots att detta kanske snarast bör betraktas som "kodeveksling" (s. 24). Detsamma gäller förmodligen även vissa enstaka ord, som t.ex. i följande exempel: "Man kler seg ikke om for *dinner*"; *easy* i uttrycket "ta det *easy*" förefaller mer väletablerat, men illustrerar problemet med gränsdragningen mellan lånord och tillfälliga språkbyten. För ordbokens användare spelar den lingvistiskt intressanta, men svårhanterade distinktionen mellan lånord och språkväxling i sig mindre roll, utom just i samband med frågan om hur väletablerat ett ord eller uttryck egentligen är, dvs. hur väl det är integrerat i norskan. En god indikation på en relativt hög grad av integrering är för övrigt de hänvisningar som *Anglismeordboka* i tillämpliga fall gör till tidigare norska ordböcker. Självfallet hade det i detta sammanhang också varit intressant att få upplysningar om uppslagsordens frekvens i källmaterialet. Å andra sidan finns det gränser för vad som är möjligt att ta med i en bok som trots allt främst riktar sig till den språkintresserade allmänheten.

Lånord finns i många skepnader och typer, med en mer eller mindre uppenbar koppling till det ursprungliga ordet i långivarspråket.¹⁰ En strategisk urvalsprincip i *Anglismeordboka* är att den till allra största delen redovisar *direktlån* (s. 11), såväl enstaka ord (*flashy, punk/pøn, mumbo-jumbo, PC, kikke/kicke, lease, implementere*) som fraser och längre uttryck (*extra large, fuck you, no problem, you name it*); även äldre, väletablerade direktlån som *film, jazz* och *sport* finns med. *Anglismeordboka* uppvisar sålunda en stor kronologisk spännvidd i sitt urval av uppslagsord, från *blues* till *gangsta-rap*, från *skunk* till

⁹ Jfr även Klintborg (1999), som i ett annat perspektiv – engelsk påverkan på svenska immigranternas svenska i USA – diskuterar och starkt ifrågasätter "the established way of viewing the two types of language alternation, codeswitching on the one hand and transfer (interference, borrowing) on the other, as two separate bilingual processes" (s. 36).

¹⁰ Beträffande olika klassificeringar av lånord, jfr t.ex. Edlund & Hene (1992:32f.), Chrystal (1988:13f.), Ljung (1988:59f.).

skinhead. Olika typer av indirekta lån är mer sporadiskt representerade, vilket ofrånkomligen leder till vissa inkonsekvenser. Betydelselån som *album* 'grammofonskiva' och *ikon* med datorbetydelse finns med, däremot inte *mus*. Detsamma gäller för översättningslån: direktlånet *ethnic cleansing* är ett eget uppslagsord, däremot inte det motsvarande översättningslånet *etnisk rensning* (vilket dock används som ordförklaring till *ethnic cleansing*); så även *fringe benefit* i förhållande till *frynsegode*. Sedan länge etablerade översättningslån, som *fotball*, tycks ha fallit för åldersstrecket, till skillnad från många direktlån av motsvarande ålder. Motiveringen till den kraftiga koncentrationen på direktlån är att "indirekte lån ofte er vanskeligere å oppdage...men også att disse ordene ikke utgjør noe problem med hensyn til skrivemåte, uttale, og bøyning" (s. 11). Som praktisk fungerande avgränsningsprincip är inriktningen på direktlån naturligtvis försvarbar, även om den med nödvändighet medför att det ena av bokens huvudsyften (jfr ovan) – "å dokumentere og gi et bilde av den innflytelsen engelsk har på det norske ordforrådet" – inte helt kan uppfyllas. Den dokumentation och den bild som tonar fram blir därigenom ofrånkomligen något av ett understatement, om än ett mycket talande sådant.

Att *Anglisismeordboka* är en rik informationskälla, särskilt för engelska direktlån, är det ingen tvekan om. För detta borgar de innehållsrika och auktoritativa ordartiklarna, som ger bl.a. följande upplysningar om det aktuella uppslagsordets formella egenskaper: stavningsvarianter (i sig en indikation på relativt hög grad av integrering, t.ex. *container* – *konteiner* – *kontainer*, *cool* – *kul* – *kuul*), uttalsangivelser, ordklassstillhörighet och böjning (*sound* subst. m. *-en* el. n. *-et*). Stavning, uttal och böjning i norskan diskuteras också mer sammanhängande under rubriken "Integrering i norsk" (s. 23f.).

I många fall ges också etymologisk information om lånordet, vilken väg det kommit in i norskan samt dess ursprungliga betydelse i den mån den skiljer sig från ordets betydelse i norskan: *grønsj* ...[eng. *grunge* oppr. av am. sl. *grungy* 'dårlig. lurvete, stygg']; *ketchup* ...[gj. eng. *ketchup* fra malayisk *kechap* 'smak', oppr. kinesisk 'fiskesaus']; *playboy* [eng. egtl. 'lekegutt']. Till lånordets historia hör också dess tidigaste belägg som just lånord. Sådan information ges i *Anglisismeordboka* i form av den tidigast dokumenterade förekomsten av ordet i källmaterialet, inklusive källhänvisning och årtalsangivelse. Allt detta bidrar verksamt till ordbokens informationsvärde.

I sin Innledning (s. 19) pekar Graedler & Johansson på den välkända företeelsen att lånord ofta "først blir tatt opp innenfor bestemte fagområder eller bare brukes i spesielle sammenhenger", av den enkla

anledningen att "vi trenger dem for å snakke om nye spesialiserte begreper og fenomener." Ett inlånat verb som *pierce* tar således inte med sig hela den engelska betydelsesfären utan begränsar sig till specialbetydelsen 'gjennom bore huden, både i ansiktet og på andre kroppsdelar, m. metallsmykker'. I många fall anger *Anglismeordboka* också det fackområde ett lånord tillhör, varvid 28 olika markörer kommer till användning: *astr.*, *med.*, *psyk.* etc. Bland dessa markörer hänför sig inte mindre än tio, dvs. drygt en tredjedel, till sportens område. Att engelskan i mer än hundra år exporterat en mängd termer inom den idrottsliga sfären är förstås ingen nyhet. Vad man kanske något kan förvånas över är att detta område ges en så detaljerad behandling i jämförelse med de övriga. Dessutom föreligger just inom denna sfär en viss "vertikal" överlappning. Överst i den semantiska hierarkin finns således markören *idr.* 'i idrett, sport', på samma nivå som t.ex. *mus.* 'i musikk'. En nivå lägre finner vi *ballsp.* 'i ballspill, særl. fotb. og håndb.'. Ytterligare ett steg längre ner möter vi så *fotb.* 'i fotball' och *håndb.* 'i håndball'. Någon liknande klassificering finns inte för något annat fackområde, t.ex. musik. Idrottsvännerna har med andra ord viss anledning att jubla, trots vissa smärre inkonsekvenser i klassificeringen. Uttrycket *sudden death* 'første målet vinner' har den breda beteckningen *idr.* (varför inte det mer precisa *ballsp.*? – på grund av uttryckets förekomst även i ishockey?), medan den synonyma termen *Golden Goal* helt korrekt har givits den snävare beteckningen *fotb.*; verbet *score* betecknas med markören *ballsp.*, till skillnad från *corner*, som i stället har fått dubbelbeteckningen *fotb.*, *håndb.*

Något som ytterligare ökar användbarheten hos *Anglismeordboka* är de särskilda kommentarer som ges om vissa uppslagsord, t.ex. beträffande skillnader i betydelse eller användning mellan ett norskt och ett motsvarande engelskt ord. Det kan röra sig om en "falsk vän" (även i svenskan) som verbet *mobbe*: "på eng. brukes ikke v. *mob* og formene *mobber*, *mobbing* på denne måten. Om mobbing i skolen brukes *bully*, *bullying*, om mobbing på arbeidsplassen *harass*, *harassment*." En annan typ av upplysning ges i samband med uttrycket *play it again*, *Sam*: "forvanskning av replikk av Ingrid Bergman i filmen 'Casablanca' (1942); replikken lød egentlig 'Play it, Sam. Play 'As time goes by'."

Trots att de flesta lånord betecknar nya fenomen, så händer det att ett lånord kan komma att konkurrera med ett redan existerande ord: "det ene ordet brukes i visse situasjoner, og det andre i andre situasjoner" (s. 26). Som exempel nämns *helg* – *weekend*, *olabukse* – *jeans*. Man skulle här kunna lägga till att anledningen till att orden används i olika kontexter i regel är att de, trots kognitiv synonymitet, skiljer sig åt genom olika konnotations- och kollokationssfärer, som t.ex. *helg* och

weekend; absoluta synonymer är det därmed knappast tal om. Att de engelska lånorden jämfört med de inhemska ofta uppfattas som mer spännande och moderna gör det "lett å forstå hvorfor engelsk benyttes så mye i norsk reklame" (s. 26). Även här känner man igen situationen i svenskan. I både norskan och svenskan har substantivet *push-up* i vissa kontexter – särskilt inom "gym-kulturen" – till stor del ersatt den gamla hederliga armhävningen.¹¹

Förekomsten av någorlunda synonyma ordpar hänger nära samman med frågan om lånord och "avløserord", ett område där olika länder kan ha helt olika inställning och där inställningen i samma land kan ha skiftat mellan olika tider. I våra dagar framhålls ofta Island som ett föredöme i kampen mot bl.a engelska lånord, med sin konsekventa strategi att använda eget språkmaterial i stället för att importera ord utifrån. Detta ses i Norge "av mange...som en bedre løsning enn å integrere de engelske ordene i det norske lyd- og bøyningssystemet" (s. 26). Den relativa närheten till det isländska föredömet förefaller ha resulterat i en mer beslutsam inställning i Norge än i t.ex. Sverige och Danmark när det gäller att finna ersättningsord. I en del fall tar både norskan och svenskan sin tillflykt till översättningslån, med identiskt resultat som t.ex. *e-post* för *e-mail*. Men så enkelt är det långt ifrån alltid. Ofta måste andra lösningar tillgripas. Som ersättningsord för *airbag* har norskan *kollisjonspute*, vilket företer stora likheter med svenskans *krockkudde*. Ibland uppvisar de båda språken i stället klara olikheter i fråga om det etablerade ersättningsordet. Engelska *whiplash* ersätts i svenskan med *pisksnärt(skada)*, medan det motsvarande norska ersättningsordet, *piskesnert*, "mer eller mindre forsvunnet ut av språket" (s. 27), till förmån för konkurrenten *nakkesleng*. Ett särskilt intressant fall är *walkman* och dess ersättningsord. I norskan ges följande tre "avløserord": *lommedisco*, *minispiller*, *lommespiller*; ett tidigare alternativ, *traskesnakker*, föll mindre väl ut (s. 27). Svenskan har i stället det något egendomliga *freestyle*, som knappast kan betraktas som ett ersättningsord utan snarare som ett slags "pseudolån", dvs. "ord som er laget av engelsk ordmateriale, men som ikke finnes...på engelsk", t.ex. *snacksy* och *stressless* (s. 26).¹² I själva verket finns ordet *freestyle* i engelskan och som lånord i norskan, men med en helt annan, idrottslig betydelse (som för övrigt också finns i svenskan). En annan välkänd

¹¹ Jfr i detta sammanhang förhållandet (i svenskan) mellan *grammofon* och det nyare ordet *skivspelare* – troligen ett översättningslån (eng. *record player*) – som numera är allena rådande bland yngre språkbrukare; detsamma gäller förhållandet mellan de engelska originalorden: i *Cambridge International Dictionary of English* (1995) definieras *gramophone* som 'dated for record player'.

¹² Jfr Ljung (1988:62), Edlund & Hene (1992:35f.).

skillnad mellan språken är den mellan norskans (och många andra språks) *computer* och den svenska nybildningen *dator*. Ett ytterligare fall där de båda språken gått skilda vägar gäller behandlingen av *stand-up comedian*: i svenskan har ersättningsordet – översättningslånet – *stå-uppkomiker* (eller *stå-uppare*) haft stor framgång, medan norskan hållit fast vid det engelska direktlånet.

Mitt huvudintryck av *Anglismeordboka* är att den, inom ramen för sina avgränsningar och urvalsprinciper, ger en mycket god och detaljrik bild av engelskans påverkan på norskan. Avgränsningar och urvalsprinciper i en ordbok kan alltid diskuteras, men de som här används framstår som rimliga i sin fokusering på direktlånen, själva kärnområdet vad gäller det engelska inflytandet. Boken har mycket att erbjuda såväl vanliga användare som lingvister, med rikhaltig information av olika slag; inte minst är de väl valda, autentiska exemplen en klar styrka. Därtill kommer en innehållsrik Innledning, som kanske också kunde ha tagit upp några av de principiella problem som jag i korthet har berört. Å andra sidan skall man inte glömma att ordboken inte huvudsakligen vänder sig till lingvister utan till en vidare läsekrets, särskilt "journalister, oversettere og andre som bruker norsk språk som arbeidsredskap" (pärmens baksida).

Men även lingvister har, som redan framgått, stort utbyte av *Anglismeordboka*. Ämnet i sig och i synnerhet den myckenhet av väldokumenterade konkreta upplysningar som boken innehåller ger upphov till många reflektioner av mer allmän karaktär. Några områden har antytts ovan – t.ex. gränsdragningen mellan lånord och "kodeveksling", liksom skillnader mellan talspråk och skriftspråk i fråga om användning av ännu ej helt etablerade lån. En ytterligare fråga gäller likheter och skillnader mellan olika språks benägenhet att importera engelska lånord, särskilt direktlån av det slag som *Anglismeordboka* dokumenterar. Boken inspirerar till "browsing", för en svensk läsare gärna med inriktning mot likheter och skillnader mellan norskan och svenskan beträffande engelska lånord. En hel del sådana har redan berörts. Jag vill avsluta denna recension med ytterligare några impressionistiska funderingar över detta ämne.

Även en flyktig genomläsning av *Anglismeordboka* "med svenska glasögon" ger vid handen, föga förvånande, att det överväldigande antalet engelska direktlån är gemensamma för de båda språken. Detta gäller i hög grad allmänvokabulären, t.ex. adjektiv som *gay*, *live* och *unplugged*, substantiv som *hype*, *intro* och *nerd*, verb som *mikre*, *pushe* och *zappe*; även interjektioner som *(bull)shit*, *oh boy* och *wow* hör hemma här, liksom längre uttryck som *business as usual*, *small is beautiful*, *you bet*. Inom den vokabulär som markerats som tillhörig ett

fackområde gäller – med några undantag (jfr nedan) – samma höga grad av överensstämmele, t.ex. inom sport (*assist, passe*), data (*chatte, on-line*), musik (*death metal, indie*), ekonomi (*all time high, sleeping partner*).

Gemensamt för de just exemplifierade orden, från såväl allmänvokabulär som olika fackområden, är att de samtliga tillhör det internationella engelska ordförrådet, dvs. sådana ord som inlånats i en mängd olika språk. Går vi till sådant som skiljer norskan och svenskan åt beträffande engelska lånord bör det framhållas att en sådan jämförelse med nödvändighet blir något vanskligare, mer subjektivt grundad. Det främsta skälet till detta är att det ibland kan vara svårt att avgöra hur etablerat ett engelskt ord eller uttryck verkligen är. Nedanstående synpunkter och intryck bygger på en snabbgenomgång av ord-boken.

Låt oss gå tillbaka till allmänvokabulären. Det verkar som om – trots de stora likheterna mellan språken – norskan har haft en något mer uttalad benägenhet än svenskan att låna in engelska allmänord. Ta ett ord som substantivet *heading* 'overskrift' ("...en artikkel under ovanstående *heading*"). I svenskan förekommer inte detta lånord (till skillnad från t.ex. *healing* och *hearing*; om *heading* i en annan betydelse i norskan, se nedan). Detsamma gäller vissa andra substantiv på *-ing*, t.ex. *cutting* 'frisyre' och *wilding* 'gjeng-voldshandlingar som "tidsfordriv"'. Norskans *cruise* motsvarar svenskans *kryssning*, *wildcat-streik* svenskans *vild strejk*. Konkreta substantiv som *gun* (eller *gönn*) och *safe* (eller *seif*) är ytterligare exempel. Även bland verben tycks det finnas en viss tendens till större lånebenägenhet i norskan: *dresse* (*seg*) (*opp*) 'pynte seg', *gamble* 'spille hasard', *harpe* (*på*) 'terpe, gnåle om', *robbe* 'rane', *skvise* 'klemme', *splatte* 'sprute'. Bland adjektiv finns bl.a. följande exempel: *dirty* ("...den mest *dirty* finalen jeg har vært med på"), *keen/kin* ("Jenter, er dere *keene* på fest?", *ready* ("mastefoten er *ready* til å ta imot juletreet"), *safe* ("han tar den *safe* varianten"), *touchy* ("et såpass *touchy* og brennbart tema"). Adverbet *klin* 'helt' (eng. *clean*) är ett annat intressant exempel ("...det er *klin* umulig...").

Även inom vissa specialvokabulärer kan man skönja en större benägenhet att låna i norskan än i svenskan. Inom bilområdet (som ju till viss del kan sägas tillhöra allmänspråket) finns flera exempel på detta, bl.a. *gir* eller *gear* = sv. *växel* (jfr även sammansättningar som *automatgir/gear*, *gir/gearspak* etc.), *clutch* eller *kløtsj* = sv. *koppling* (*clutchpedal*), *dashboard* = sv. *instrumentbräda*, *manifold* = sv. *förgreningsrör*, *råde* (eng. *rod*) = sv. *vevstake*. På det militära området kan nämnas *destroyer*, motsvarande svenskans *jagare*.

Det ordförråd som hör hemma inom den idrottsliga sfären uppvisar ett stort antal lånord i många språk, så även i norskan och svenskan. Men även här finns skillnader. Inte minst visar sig detta inom fotbollens domäner (liksom handboll m.m.). Norskan har i flera fall en dubbel uppsättning ord – äldre engelska direktlån och inhemska ersättningsord – där svenskan enbart har inhemska ord. Några exempel: *goal/gåll – mål*,¹³ *corner – hörnespark* (sv. *hörna*), *heade – nikke* (sv. *nicka*; *heading = sv. nick*).¹⁴ Där svenskan saknar ett enkelt verb med betydelsen 'lägga mål' kan norskan skryta med två, båda engelska lån: *gålle/goale* och *score/skåre*; jfr också avledningar som *scorer/skårer* och *scoring/skåring*. I vissa fall har dock båda språken anammat senare engelska lån, som *push-up* (med anknytning till det äldre lånet *offside*) och *sweeper*. Norskans många engelska lån innebär att t.ex. referat från fotbollsmatcher ofta får en annan, mer "internationell" prägel än i svenskan, såsom framgår av flera av exemplen i *Anglismeordboka*: "den siste scoringen var en heading" (*heading*).

Med vissa undantag (t.ex. *stå-uppkomiker*; jfr ovan) förefaller det svårare att hitta exempel på den motsatta situationen, dvs. där svenskan men inte norskan har ett engelskt direktlån. Den gradskillnad i lånbenägenhet mellan språken som möjligen kan konstateras genom exempel som de ovan anförda skall emellertid inte överdrivas: likheterna är betydligt mer slående än olikheterna. Båda språken kan i praktiken sägas hålla dörren vidöppen för engelska lån, trots betydande ansträngningar – särskilt i Norge – att försöka hitta ersättningsord. Detta leder i sin tur till den i dessa sammanhang välkända frågan: Hur skall det gå med norskan (och svenskan)?

I regel är lekmän betydligt mer bekymrade än lingvister över vad man uppfattar som hotet från engelskan och vad man skulle kunna tänkas göra åt saken. Finns det exempelvis något sätt att skilja mellan välmotiverade och omotiverade lånord? Om så vore fallet, hur skulle man kunna praktiskt använda sig av en sådan åtskillnad i ett språkpolitiskt program avsett att värna om det egna språket? I sin diskussion om engelska lånord i danskan kontrasterar Davidsen-Nielsen (1999:347) den danska situationen mot den norska: i Norge har lingvister i många år "made an effort to give foreign words Norwegian form"; "the

¹³ Under det tidiga 1900-talet hade även svenskan *gål/goal* som engelskt lånord. Jfr *SAOB*, tionde bandet (1929), där bl.a. följande exempel ges under *gål*: "Försvara goalen". Ordboken ger också upplysningen att ordet "numera", dvs. under sent 1920-tal, knappast är i bruk.

¹⁴ Här kan också nämnas substantivet *keeper* 'målvakt', som i norskan förefaller ha ett betydligt bredare användningsområde än i svenskan, där det är så gott som uteslutande inom just fotbollen – och inom sportjournalistiken – som ordet används.

predominant attitude among Danish linguists has been to let language look after itself, to let market mechanisms prevail. Among professional linguists this attitude is considered politically correct." Som ett första steg mot en förändrad inställning förespråkar Davidsen-Nielsen indirekta lån och medvetna nybildningar, dvs. "adaptation to Danish". Detta kan vara lätt att hålla med om, inte bara för danskans del, nu som tidigare. Men hur skall det praktiskt gå till att genomföra en sådan "language policy" någorlunda konsekvent och i stor skala? Davidsen-Nielsens något desillusionerade men säkerligen realistiska slutsats är (s. 353): "Undoubtedly it will be very difficult." Man skulle här kunna inflika att *Anglismeordboka* i sig är ett bevis för att de norska ansträngningarna knappast varit odelat lyckosamma; engelska direktlån är svårstoppade. En ytterligare reflektion i detta sammanhang gäller den hittillsvarande avsaknaden av nordisk samsyn eller snarare praktiskt samarbete inom detta område: varje land har mest "kört sitt eget race" (ett vanligt "svenskt" uttryck, som saknar norsk motsvarighet i *Anglismeordboka*).

Det inledningsvis omtalade exemplet på helt engelskspråkig reklam i Sverige kan uppfattas som en ytterligare framflyttning av engelskans positioner på ett nordiskt språks hemmaplan. Om detta i sin tur innebär att hotet från engelskan verkligen skärpts – inte bara inom mer begränsade domäner utan allmänt, inom språkets kärnområden – är

för tidigt att uttala sig om. Att strömmen av engelska lånord kommer att fortsätta är däremot ingen djärv gissning. Detta i sig bör dock inte – lika lite som under tidigare lånordsepoker – automatiskt leda till undergångstankar eller rop på myndighetsingripande, snarare till kontinuerlig vaksamhet även på gräsrotsnivå. Som Jan Svartvik (1999:230) påpekar: "Det finns inga språkvårdare, ingen akademi eller annan institution som i någon djupare mening kan styra vare sig språkbrukets omfattning eller språkformens utseende. Ett språks chanser att överleva beror på hur mycket och i hur många funktioner det används." Författarna till *Anglismeordboka* håller säkert med. Deras bok stimulerar till många tankar kring lånord och språkkontakt. Till dessa hör dock knappast farhågor om det norska språkets förestående hädanfärd.

Litteratur

Davidsen-Nielsen, Niels 1999: English – A Must In Danish? On the Role of English Loanwords in Danish. I: Hasselgård, Hilde &

- Oksefjell, Signe (eds), *Out of Corpora. Studies in Honour of Stig Johansson*. Amsterdam: Rodopi.
- Cambridge International Dictionary of English* 1995. Cambridge: Cambridge University Press.
- Chrystal, Judith-Ann 1988: *Engelskan i svensk dagspress*. Stockholm: Esselte.
- Crystal, David 1995: *The Cambridge Encyclopedia of the English Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Edlund, Lars-Erik & Hene, Birgitta 1992: *Lånord i svenskan*. Wiken.
- Klintborg, Staffan 1999: *The Transience of American Swedish*. Lund: Lund University Press.
- Ljung, Magnus 1988: *Skinheads, hackers & lama ankor. Engelskan i 80-talets svenska*. Stockholm: Trevi.
- Ljungstedt, Karl 1899: *Språkets lif. Inledning till den jämförande språkvetenskapen*. Stockholm: Jos. Seligmanns förlag.
- Ohlander, Sölve 1996: "The Big Four". "Learners' dictionaries" inför 2000-talet. I: *LexicoNordica* 3, 257–278.
- SAOB = *Ordbok över svenska språket. Utgiven av Svenska Akademien*. Tionde bandet, 1929. Lund: Ph. Lindstedts univ.-bokhandel.
- Seltén, Bo 1993: *Ny svengelsk ordbok*. Lund: Studentlitteratur.
- Svartvik, Jan 1999: *Engelska – öspråk, världsspråk, trendspråk*. Stockholm: Norstedts.